

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

«CİNAYƏT HÜQUQU» kafedrası

«CİNAYƏT HÜQUQU» kursu üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU № 12.

“Cinayətlər çoxluğu”

Tərtib etdi:

«Cinayət hüququ» kafedrasının baş
müəllimi, polis polkovniki h.ü.f.d.
Rəsul Rüstəmov

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və bəyənilmişdir.

PROTOKOL № ____ «__» _____ 2016–cı il.

BAKI – 2016

MÖVZU № 12. “Cinayətlər çoxluğu

PLAN:

GİRİŞ

1. Cinayətlər çoxluğunun anlayışı və əlamətləri
2. Konkret cinayətlərin anlayışı və növləri. Onların cinayətlər çoxluğundan fərqi
3. Cinayətlər çoxluğunun formaları.

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2020
2. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi. Mad. 16-18. Bakı, 2020
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsininini Kommentariyası. Prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə Bakı, 2019
4. F.Y.Səməndərov «Cinayət hüququ. Ümumi hissə. Dərslik. Bakı, 2019
5. E.M.Əfəndiyev Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbəyi, şərh, tətbiqi. I cild. Bakı, 2005.
6. Н.И.Ветров Уголовное право. Общая часть. Москва,2013
7. И.Я.Козаченко, З.А.Незнамов Уголовное право. Общая часть.Москва, 2009
8. Уголовное право. Общая часть. под.ред. А.И.Папога. Москва-2006.
9. “Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında”Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 12 dekabr 2002-ci il tarixli 3 nömrəli Qərarı
10. AR-in Konstitusiya Məhkəməsinin “AR Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan “mütəşəkkil dəstə” anlayışının şərh edilməsi haqqında” 20 aprel 1999-cu il tarixli Qərarı
11. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun qərarları. Bakı, 2016

GİRİŞ

«Cinayət hüququ» fənninin öyrənilməsində ən aktual mövzulardan biri «Cinayətlər çoxluğu» dur. Bu onunla izah olunur ki, biz bu institutu nəzərdən keçirərkən kursun xüsusi hissəsinin öyrənilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən ümumi müddəalarla tanış olacağıq.

Burada cinayətlər çoxluğunun anlayışı, əlamətləri, onların konkret cinayətlərdən fərqi barədə geniş biliklər əldə edəcəyik.

Ümumilikdə cinayətlər çoxluğu şəxs tərəfindən törədilən iki və ya daha çox müstəqil cinayət tərkibinin əlamətləri olan ictimai təhlükəli əməl və yaxud əməllərdir.

Cinayətlər çoxluğu üçün xarakterik olan əlamətlər-cinayətlər çoxluğuna daxil olan hər bir cinayətin ayrılıqda müstəqil cinayət tərkibi yaratması, həmçinin çoxluğa daxil olan cinayətlərin cinayət hüquqi nəticəsinin saxlanmasıdır.

Cinayətlərin obyektiv cəhətinin xarakteristika zamanı konkret cinayət öz tərkibinin qanunverici konstruksiyasına görə sadə və ya mürəkkəb ola bilər.

Mürəkkəb konkret cinayətlərin formaları olan-uzanan, davam edən mürəkkəb tərkibli cinayətlər, cinayətlər çoxluğuna bir çox aspektlərdən bənzəyir və onların fərqləndirilməsi zəruridir.

Nəhayət, bu mövzuda cinayətlər çoxluğunun formaları-təkrar cinayətlər, cinayətlərin məcmuyu və cinayətlərin residiv ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçiriləcəkdir.

Sual 1. Cinayətlər çoxluğunun anlayışı və əlamətləri

2000-ci il sentyabrın 1-də qüvvəyə minmiş cinayət məəcəlləsində konkret olaraq cinayətlər çoxluğunun anlayışı verilməsə də ayrı-ayrılıqda cinayətlər çoxluğunun formalarının anlayışı verilmişdir. Bunlardan istifadə edərək cinayətlər çoxluğuna belə bir anlayış vermək olar:

Cinayətlər çoxluğu-bir şəxs tərəfindən törədilən, götürülmüş və ödənilmiş məhkumluğu istisna olmaqla iki və ya daha çox müstəqil cinayət tərkibinin əlamətləri olan ictimai-təhlükəli əməl və yaxud əməllərdir.

Cinayətlər çoxluğu üçün fəlsəfi kateqoriya olan kəmiyyət göstəricisi xarakterikdir. Belə ki, bir şəxs tərəfindən iki, yaxud daha çox cinayətin törədilməsi ictimai münasibətlərə ağır deyil, bir neçə dəfə ziyan vurması ilə xarakterizə olunur. Cinayətlər çoxluğunun anlayışı ilk növbədə say etibarlı ilə açıqlanır. Yəni ki, daha ağır ictimai-təhlükəli əməlin deyil, ictimai təhlükəli əməlin bir neçə dəfə törədilməsi cinayətlər çoxluğu üçün xarakterikdir.

Bir şəxs tərəfindən bir deyil, bir neçə cinayət törədilir və belə hallarda bu cinayətlərin tövsif edilməsinin bunlara görə cəza təyin edilməsi qaydasının özünəməxsus cinayət-hüquqi xüsusiyyətləri olur. Belə hallarda, adətən, həm edilən cinayətlərin həm də bunları etmiş şəxslərin təhlükəlilik dərəcəsi artır.

Nəticə etibarilə ilə cinayətlər çoxluğu ilk növbədə eyni bir şəxsin iki və daha çox cinayət törətməsi ilə əmələ gəlir, lakin bunlardan yalnız cinayət-hüquqi nəticələrə səbəb olanlar nəzərə alınır.

Cinayətlər çoxluğu cinayət hüququnun müstəqil institutu olduğu üçün özünəməxsus əlamətlərə malikdir.

1) İlk növbədə cinayətlər çoxluğu üçün bir şəxsin hər biri ayrı-ayrılıqda müstəqil cinayət tərkibi yaradan iki və daha artıq cinayət törətməsi tələb olunur.

Cinayətlər çoxluğuna daxil olan hər bir əməldə müstəqil cinayət tərkibi olmalıdır. Bəzən ayrı-ayrı hərəkətlər formal olaraq cinayət sayılsa da müstəqil cinayət tərkibi yaratmır. Belə hal əsasən davam edən cinayətlərdə daha çox müşahidə olunur. Misal üçün; şəxs mütəmadi olaraq anbarın əmlakını oğurlayır. Şəxsin hər dəfə etdiyi əməldə cinayət tərkibi vardır. Lakin bu əməl vahid niyyətlə-anbardakı əmlakı oğurlamaqla bağlıdır və konkret cinayət növü sayılır.

Cinayət Məcəlləsində elə cinayətlər vardır ki, onların ilk dəfə törədilməsi cinayət hesab edilmir. Həmin əməlin təkrarən işlədilməsi cinayətlər çoxluğunu yaratmır. Bu növ müddəalar CM-nin Xüsusi hissəsinin normalarının dispozisiyasında birbaşa göstərilmişdir. Misal üçün: Əmtəə nişanlarından qanunsuz istifadə etmə (CM. Mad 197). Bu müddəa da bir qədər problematiktir. Belə ki, 197-ci maddədə qeyd olunur: Özgənin əmtəə və ya xidmət etmə nişanından, əmtəənin mənşə yerinin adından və ya eynicinsli əmtəələrin adına oxşar adlardan istifadə olunması təkrar törədildikdə və ya xeyli miqdarda ziyan vurduqda. Deməli bu normanın ilk dəfə pozulması nəticəsində xeyli miqdarda ziyan vurulmuşsa cinayətin təkrarən törədilməsi cinayətlər çoxluğu yaradır.

2) Cinayətlər çoxluğuna daxil olan hər bir cinayətin hüquqi nəticəsi saxlanmalıdır. Tərədilmiş əməl o zaman hüquqi nəticəsini saxlayır ki, tərədilən cinayətə görə təyin edilən cəza hal-hazırda çəkilir, məhkumluq ödənilməmiş və ya götürülməmiş olur, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti hələ də keçməmiş sayılır. CM-də də elə tərkiblər mövcuddur ki, onlara cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi şamil olunmur. Və ya o növ cinayətlər üçün alternativ hal müəyyən olunur. (Bax. CM. maddə 75.4, 75. 5)

Cinayətlər çoxluğunun yaranmasını istisna edən halları aşağıdakı kimi sadalamaq olar:

-CM-nin 72-74-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətindən azad etmə ilə bağlı müddəlar;

-Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi (maddə 75);

-Məhkumluğun götürülmüş və ya ödənilmiş olması (maddə 83);

-18 yaşına çatmayanlar tərəfindən tərədilmiş cinayətlərə görə məhkumluqlar. (18. 4);

-Amnistiya və əfv etmə aktı (maddə 81, 82);

-Xəstəliyə görə cəzanı çəkməkdən azad etmə (maddə 78);

-İttiham hökmünün icrası müddətinin keçməsi (maddə 80).

Cinayətlər çoxluğunun anlayışından məlum olur ki, konkret cinayətlər, cinayətlər çoxluğunun elementi kimi çıxış edir. Konkret cinayətlərin öyrənilməsi cinayətlər çoxluğunun struktur elementinin öyrənilməsi ilə eynilik təşkil etdiyi üçün bu cinayətlərin açıqlanmasını vacib hesab edirik.

**Sual. 2. Konkret cinayətlərin anlayışı və növləri.
Onların cinayətlər çoxluğundan fərqi**

Bəzi konkret cinayət növlərinin cinayət çoxluğu ilə oxşar cəhətləri vardır. Bu səbəbdən də konkret cinayətin anlayışını vermək onun növlərini göstərmək və nəhayət onları cinayətlər çoxluğundan fərqləndirmək vacibdir.

Cinayətin obyektiv cəhətinin xarakteristikası zamanı konkret cinayət öz tərkibinin qanunverici konstruksiyasına görə həm sadə, həm də mürəkkəb ola bilər. «Sadə» və «mürəkkəb» terminləri spesifik mənada işlədilir və bu və ya digər cinayətin sadə yaxud mürəkkəb cinayətə aid edilməsi nə vurulan zərərin ölçüsü, nə cinayət törətməkdə iştirak etmiş subyektlərin sayı texniki hazırlığın, nə də onun təhqiqatının, yaxud məhkəmə istintaqının çətinlikləri ilə bağlı deyildir. Sadə konkret cinayət-bir təqsir forması ilə törədilmiş bir cinayət tərkibini təşkil edən və CM-nin bir maddəsi üzrə tövsif olunan bir cinayət əməlini (vahid hərəkət və ya hərəkətsizliyini) nəzərdə tutur.

Sadə konkret cinayətlərin aşağıdakı növlərə bölmək mümkündür.

3) Bir ictimai-təhlükəli hərəkətdən (hərəkətsizlikdən) ibarət olan əməllər. Məsələn, (mad. 167). Qanunsuz olaraq dini ayinlərin icrasına mane olma.

4) Alternativ hərəkətlərlə edilən əməllər. Məsələn; (mad. 274) Dövlətə xəyanət, yəni Azərbaycan Respublikasının suverenliyi, ərazi toxunulmazlığı, dövlət təhlükəsizliyi və ya müdafiə qabiliyyəti zərərinə olaraq Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı tərəfindən qəsdən törədilən əməl; düşmən tərəfinə keçmə, casusluq, dövlət sirrini xarici dövlətə vermə. Azərbaycana qarşı düşmənçilik fəaliyyəti aparmaqla xarici dövlətə, təşkilata və ya onların nümayəndələrinə kömək etmə.

5) İki və ya daha artıq ictimai-təhlükəli hərəkətlə törədilən cinayətlər; Misal üçün; (mad. 149) zorlama, yəni zərəçəkmiş şəxsə və ya başqa şəxslərə qarşı zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə və ya zərəçəkmiş şəxsin köməksiz vəziyyətindən istifadə etməklə onunla cinsi əlaqədə olma.

Konkret mürəkkəb cinayətlər də sadə cinayətlər kimi bir cinayət tərkibini təşkil edir və CM-nin bir maddəsi ilə tövsif edilir. Lakin sadə konkret cinayətdən fərqli olaraq, onun obyektiv cəhətinin mürəkkəb məzmununa malik olması ilə xarakterizə edilir. Yəni burada törədilən əməllərin sayına, əlavə cinayətkar nəticələrin olmasına fikir vermək lazımdır. Konkret mürəkkəb cinayətlər zahiri əlamətlərinə görə cinayətlər çoxluğuna bənzəyir. Bunun üçün də onları fərqləndirmək zəruridir. Konkret mürəkkəb cinayətlərin uzanan, davam edən, mürəkkəb tərkibli cinayətlər kimi növləri vardır.

1) Uzanan cinayətlər; Anlayış etibarı ilə, adətən qanun cinayət təcibi hədəsi altında müqəssirin üzərinə qoyduğu vəzifələrinə uzun müddət yerinə yetirilməməsi ilə bağlı hərəkət, yaxud hərəkətsizlik başa düşülür. Misal üçün (mad.304) Azadlıqdan məhrum etmə yerindən, həbsdən və ya mühafizə altından qaçma. Bu cinayətlər az və ya çox dərəcədə uzun müddət ərzində edilir və müəyyən cinayət tərkibinin fasiləsiz həyata keçirilməsi ilə xarakterizə olunur. Uzanan cinayət hansısa cinayətkar hərəkətdən, yaxud cinayətkarcasına

hərəkətsizlik aktından başlanır və müqəssirin özü tərəfindən cinayətin davamının kəsilməsinə yönəldilən hərəkətlər nəticəsində; (məsələn, təqsiri boynuna almaqla könüllü gəlmə), yaxud cinayətin sonrakı gedişinin qarşısını alan hadisələrin baş verməsi ilə (məsələn, cinayətkarın yaxalanması) bitmiş olur. Deməli uzanan cinayətin baş verdiyi zaman intervalı bütünlüklə kriminal vəziyyətlə bağlıdır. Kriminal vəziyyət fasiləsizdir. Uzanan cinayətin bitmə anı onun törədildiyi vaxtdır. Məsuliyyət bitmiş cinayətə görə yaranan cinayət məsuliyyətinin cəlb etmə müddətinin axını fəaliyyətə son qoyulan andan başlanır.

Cinayətin uzanan olub-olmamasının düzgün müəyyən edilməsi təkcə düzgün tövsif etmə üçün deyil, həm də cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri və amnistiya haqqındaki cinayət-hüquqi normaların düzgün tətbiq edilməsi üçün zəruridir.

2) Davam edən cinayətlər. Bu cinayət bir məqsədlə yönəldilmiş, bir vahid niyyət ətrafında birləşmiş və eyniyyət təşkil edən bir neçə cinayət əməlinin nəticəsində yaranır. Davam edən cinayətlər üçün xarakterik olan əməlləri belə qruplaşdırmaq olar;

6) Bütün hərəkət aktları vahid niyyətlə bağlıdır;
7) CM-nin Xüsusi hissəsinin bir norması ilə əhatə olunur və konkret cinayət növünü yaradır;

8) Vahid niyyət ətrafında birləşmiş eyniyyət təşkil edən cinayət əməlləridir;

9) Törədilmiş əməllər bir-birindən zaman intervalı ilə ayrılır. Məsələn, maşın qupaşdırılması zavodunda işləyən şəxs zavoddan detalları çıxardır ki, bunlardan maşın quraşdırıb satsın. Onun yalnız kiçik məbləğdə detalları çıxartmağa macal tapdığı mərhələdə qarşısı alınmış hərəkətləri bitmiş xırda oğurluq (inzibati xəta) kimi deyil, oğurluq etməyə cəhdə kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Hazırkı misalda.

- Vahid niyyət-maşın oğurluğu
- Konkret cinayət növüdür-CM 177
- Eyniyyət təşkil edən əməllər-xırda oğurluq aktları.
- Zaman intervalı-birinci oğurluq aktı ilə ikinci oğurluq hadisəsi arasında müəyyən müddət (5 saat, 3 gün, 1 həftə) ola bilər.

3) Mürəkkəb tərkibli cinayətlər:

Bax¹ 14 may 1999-cu il AR. Ali Məhkəməsi Plenumunun «Özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyinin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi»

Hər biri ayrılıqda müstəqil cinayət qismində nəzərdən keçirilən iki və ya bir neçə hərəkətin məcmusundan əmələ gəlir.

Qanunverici, müxtəlif növ əməllər daxili vəhdətlə bağlı olduqda və bu səbəbdən yüksək təhlükəlilik kəsb etdikdə bunları vahid cinayət tərkibində birləşdirir. Deməli, ayrılıqda hər biri müstəqil konkret cinayət sayılan, lakin qarşılıqlı əlaqədə konkret cinayətin digər növünü yaradan bir cinayət tərkibi ilə əhatə olunan iki və daha artıq əməlin birliyinə deyilir.

Quruluşuna və elementlər arasındakı əlaqənin xarakterinə görə mürəkkəb tərkibli cinayətlərin aşağıdakı növlərini fərqləndirmək olar.

10) Hər biri müstəqil cinayət sayılan iki və daha artıq hərəkətin tipik əlaqəsindən yaranan konkret cinayətlər: Bu növ cinayətlər ya maddənin dispozişiyasında bilavasitə ya da dispozişiyasının ağırlaşdırıcı halları olan bölməsində göstərilir. Belə ki, Quldurluq (mad 181) birinci hala, hakimiyət nümayəndəsinə müqavimət göstərməklə törədilən xuliqanlıq (mad 221. 222) ikinci hala uyğundur.

Misal üçün: Quldurluq yəni özgənin əmlakını ələ keçirmə məqsədi ilə hücumla məruz qalmış şəxsin həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükəli zorakılıqla və ya belə zorakılıq tətbiq ediləcəyi hədəsi ilə bağlı olan basqın. Özgənin əmlakını ələ keçirmə talama cinayətlərinin bir çoxunda nəzərdə tutulmuşdur. Mənimsəmə və ya israf etmə (mad 179). Həyat üçün təhlükəli zorakılıq isə «Qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma» (mad 126). Bu hərəkətlər 179 və 126-cı maddələrlə deyil, 181- quldurluq maddəsi ilə tövsif edilir.

11) iki və ya daha artıq kriminal nəticə ilə bağlı olan konkret cinayətlər. Bu cinayətlər əlavə ağır nəticələrin olması ilə xarakterizə olunur. Misal üçün: Ölümlə nəticələnən qanunsuz abort etmə (mad. 141.4). Beləliklə, bu cinayət bir növ iki müstəqil əməldən ibarətdir. Qanunsuz abort və ehtiyatsızlıq üzündən zərər çəkənin ölməsi. Lakin, göstərilən əməllərin qarşılıqlı daxili əlaqəsi (əməl və nəticə) səbəbindən bunlar bir cinayət növü kimi götürülür.

c) Qanunla digər cinayətin törədilməsi üsulu kimi nəzərdə tutulan cinayətlər. Qulluq mövqeyindən sui-istifadə etmə yolu ilə dövlət və ya ictimai əmlakı oğurlama (mad 179. 2. 3). Burada qulluq mövqeyindən sui- istifadə (mad. 308) əmlakın oğurlanmasının törədilmə üsuludur. Lakin bu əməllərdə daxili bağlılıq olduğu üçün qanunverici bunları 179. 2. 3 maddəsində göstərmiş və bu maddə ilə mürəkkəb tərkibli cinayət kimi məsuliyyət müəyyən edilmişdir.

Beləliklə, konkret cinayətlərin öyrənilməsinin əhəmiyyətini aşağıdakı şəkildə yekunlaşdırmaq olar.

Konkret cinayətlərin anlayışının və növlərinin öyrənilməsi, cinayətlər çoxluğunun tərkib elementlərinin öyrənilməsidir. Cinayətlər çoxluğunun konkret cinayətlərə bənzəyən növü ilə müqayisə etmək və onları fərqləndirmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sual. 3. Cinayətlər çoxluğunun formaları.

Hüquq ədəbiyyatında cinayətlər çoxluğunun bir çox meyarlara görə təsnifatı aparılır.

Cinayət hüququ nəzəriyyəsində cinayətlər çoxluğunun aşağıdakı formaları fərqləndirilir: Cinayətlərin təkrarlığı və cinayətlərin ideal cəmi:¹

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində cinayətlər çoxluğunun cinayət hüquqi əhəmiyyəti nəzərə alınaraq onların təsnifatını aşağıdakı şəkildə verilmişdir:

- 1) Təkrar cinayətlər.
- 2) Cinayətlərin məcmusu.
- 3) Residiv cinayətlər.

Bax¹: МариКОВ.В.фл. МНОВестБеННОСТб нестТыннеһи/и не ес сфиоривиб но сөБӨТСКоивий ыронөВНОМы нпаБу. Ка3аН, 1982. с. 44-45

TƏKRAR CİNAYƏTLƏR

1960-cı il cinayət məəcəlləsində təkrar cinayətlər ayrıca maddə şəklində verilmirdi və anlayış etibarı ilə dəqiqləşdirilməmişdi. Xüsusi hissənin ayrı-ayrı bölmələrində təkrar cinayətlər barədə qeydlər var idi. Cinayətin təkrar törədilməsi ağırlaşdırıcı hal kimi nəzərdə tutulurdu¹. Bu məsələ bir qədər mübahisəlidir.

Fikrimizcə, qüvvədə olan CM-də bu məsələ tam aydınlaşmış, nöqsanlar aradan qaldırılmışdı. T, Qarayev də məsuliyyəti ağırlaşdıran halı olan tərkiblərdən cinayətin «dəfələrlə» törədilməsi əlamətinin çıxarılmasını təklif etmişdi².

Belə ki, cinayətin dəfələrlə törədilməsi anlayışı cinayətin təkrarlığından fərqləndirilmişdi.

Azərbaycan Respublikası CM-də cinayətlərin təkrar törədilməsinin anlayışı (mad.161; 162) verilmişdir. Bu anlayışa əsasən təkrar cinayətlərin iki növü fərqləndirilir.

-Qanunu bir maddəsində nəzərdə tutulan eyni cinayətin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər.

-Qanunun müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulan cinayətlərin iki dəfə, yaxud daha artıq hallarda törədilməsilə yaranan təkrar cinayətlər.

Təkrar cinayətlərin növləri göstərilməklə onlara misallar gətirilməsi zəruridir.

1-CM-də nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və daha artıq törədilməsi, Məsələn: (mad.246). Tarix və mədəniyyət abidələrinin qəsdən məhv etmə və ya korlama cinayətini iki və ya daha çox törətmə.

Bax¹: Azərbaycan Respublikası .CM 1960-cı il 8 dekabr mad. 143

Bax²: Капаев.Т.Ә. rioBTopHOCTb npecTyrmeHHil. МОСКВӘ. 1983. cıpaHuqa 36.

14) Cinayətin təkrar törədilməsi CM-də məsuliyyəti ağırlaşdıran tərkib əlaməti kimi nəzərdə tutulur. Məsələn: (mad. 120.2.10). Təkrar adam öldürmə.

15) CM-nin müxtəlif maddələrində göstərilən cinayətlərin törədilməsi ilə yaranan təkrarlıq. Bu növ cinayətlər cinayətlərin məcmusundan fərqlənmir. Yeganə fərq ondadır ki, bu barədə qanunda dəqiq göstəriş qeyd olunur. Məsələn: Oğurluq cinayəti törətmiş şəxs, eyni quldurluq cinayətini törətdiyi halda cinayətlərin təkrarlığını yaradır¹

Bu halda məsuliyyət cinayət məəcəlləsinin 61-ci maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınır..

Bu növ cinayətlərin təkrarlıq yaratması bir növ onların daxili əlaqəsindən, obyektiv cəhətlərində olan yaxınlıqdan irəli gəlir.

CM-nin 16.3-cü maddəsinə görə cinayətin təkrar törədilmiş hesab olunması üçün aşağıdakı şərtlər olmalıdır.

- -əvvəl törədilən cinayətə görə şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilməməlidir.
- - törədilən cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməməlidir.
- - törədilən cinayətə görə məhkum edilən şəxsin yeni cinayət törədənə qədər məhkumluğu ödənilməli, yaxud da götürülməlidir.

CİNAYƏTLƏR MƏCMUYU

CM-nin 17-ci maddəsində ilk dəfə cinayətlərin məcmuyunu anlayışını ifadə edən norma nəzərdə tutulmuşdur. Burada cinayətlərin real və ideal cəminə ayrılmaqla anlayış verilir. Belə ki, 17.1-də göstərilir; Bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmuyunu yaradır.

Yəni cinayətlərin real cəminin anlayışı bu normada ifadə olunmuşdur. Real cəm zamanı bu cəmə daxil olan cinayətlərdən hər biri müstəqil hərəkətlə və ya hərəkətsizliklə törədilir. Tutaq ki, şəxs ilk öncə oğurluq (mad. 177), sonra xuliqanlıq (mad 221) edib. Burada bir cinayətin tərkibini təşkil edən əməl ilə digər cinayətin tərkibini təşkil edən əməl arasında həmişə müəyyən zaman intervalı olur, (müddət lap qısa da ola bilər). Real cəmdə cinayətlərdən biri törədilmə vaxtına görə həmişə birinci olur. Yəni törədilmiş əməllərin sıralanması mümkündür. Cinayətlər çoxluğunun bir növü kimi real cəm də yalnız cinayət-hüququ nəticələrə səbəb olan cinayətləri təşkil edir. Məsəl üçün, oğurluq cinayəti etmiş şəxs barəsində cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti bitdikdə, digər cinayət törədilsə belə, real cəm faktı olmur. Real cəm zamanı şəxs törətdiyi hər bir cinayətə görə CM-nin müvafiq maddəsi və ya maddəsinin hissəsi ilə məsuliyyət daşıyır.

Cinayətlərin real cəminin cinayət hüququ normalarının rəqabətindən fərqləndirən lazımdır. Şəxs cəm halında iki və daha çox cinayət törədir və bu cinayətlərdən hər biri müstəqil cinayəti təşkil edir. Normaların rəqabətində isə eyni bir əməl iki və ya daha çox cinayət-hüquqi normanın fəaliyyət dairəsinə düşür. Məsələn; vəzifəli şəxsin rüşvət alması, həm də

CİNAYƏTLƏR MƏCMUYU

CM-nin 17-ci maddəsində ilk dəfə cinayətlərin məcmuyu anlayışını ifadə edən norma nəzərdə tutulmuşdur. Burada cinayətlərin real və ideal cəminə ayrı-ayrılıqda anlayış verilir. Belə ki, 17.1-də göstərilir; Bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmuyunu yaradır.

Yəni cinayətlərin real cəminin anlayışı bu normada ifadə olunmuşdur. Real cəm zamanı bu cəmə daxil olan cinayətlərdən hər biri müstəqil hərəkətlə və ya hərəkətsizliklə törədilir. Tutaq ki, şəxs ilk öncə oğurluq (mad. 177), sonra xuliqanlıq (mad 221) edib. Burada bir cinayətin tərkibini təşkil edən əməl ilə digər cinayətin tərkibini təşkil edən əməl arasında həmişə müəyyən zaman intervalı olur, (müddət lap qısa da ola bilər). Real cəmdə cinayətlərdən biri törədilmə vaxtına görə həmişə birinci olur. Yəni törədilmiş əməllərin sıralanması mümkündür. Cinayətlər çoxluğunun bir növü kimi real cəm də yalnız cinayət-hüququ nəticələrə səbəb olan cinayətləri təşkil edir. Misal üçün, oğurluq cinayəti etmiş şəxs barəsində cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti bitdikdə, digər cinayət törədilsə belə, real cəm faktı olmur. Real cəm zamanı şəxs törətdiyi hər bir cinayətə görə CM-nin müvafiq maddəsi və ya maddəsinin hissəsi ilə məsuliyyət daşıyır.

Cinayətlərin real cəminin cinayət hüququ normalarının rəqabətindən fərqləndirən lazımdır. Şəxs cəm halında iki və daha çox cinayət törədir və bu cinayətlərdən hər biri müstəqil cinayəti təşkil edir. Normaların rəqabətində isə eyni bir əməl iki və ya daha çox cinayət-hüquqi normanın fəaliyyət dairəsinə düşür. Məsələn; vəzifəli şəxsin rüşvət alması, həm də törədildiyindən məsuliyyətə cəlb etmə müddəti də uyğun olaraq müxtəlif vaxtda başlayır.

-Cinayətlərin real cəmi qanunda nəzərdə tutulan hallarda təkrarlıq yaradır və məsuliyyəti ağırlaşdıran halı olan tərkiblərdə nəzərdə tutula bilər (misal: 177. Qeyd № 3). Cinayət məsuliyyətindən və cəzadan azad etmə institutlarının Cinayətlərin məcmuyuna tətbiqinin özünəməxsusluğu vardır. Səmimi peşmanlıqla bağlı cinayət məsuliyyətindən azad etmənin (mad 72) vacib şərti cinayətin ilk dəfə törədilməsidir. Cinayətlərin real cəmində bu mümkün deyildir. Çünki şəxsin törətdiyi cinayətlər arasında zaman intervalı olur. Cinayətlərin ideal cəmində isə şəxs bir cinayət əməli törədir və bu institun həmin şəxslərə tətbiqi məqsədmüvafiqdir.

-Real cəmə daxil olan cinayətlər konkret şəxs tərəfindən müəyyən zaman intervalı ilə törədilir. Şəxsin ilk cinayəti törədildikdən sonra düşünməyə vaxtı olur. Şəxsin yenidən cinayət törətməsi onun daha təhlükəli olması haqqında rəy yaradır. İdeal cəmə daxil olan cinayətlər bir əməllə törədildiyindən həmin şəxs barəsində belə qənaətə gəlmək düzgün deyil.

RESIDIV CİNAYƏTLƏR

Qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxstərin tərəfindən yenidən qəsdən cinayətin törədilməsi cinayətin residivini yaradır (mad. 18.1).

Residiv cinayət o halda mövcuddur ki, əvvəllər törədilən cinayət görə məhkum edilən şəxsin (cəzasını hal-hazırda çəkən, məhkumlu ödənilməmiş və yaxud götürülməmiş olan) yenidən cinayət etməsi deyilir.

«Residiv» sözünün mənası, hər hansı bir hadisənin onun yox çıxması təəssüratı yarandıqdan sonra təkrarlanmasıdır¹.

Residiv cinayətlərin özünəməxsus əlamətlərini aşağıdakı kin qruplaşdırmaq olar.

16) Residiv cinayətlər iki və daha çox müstəqil cinayətin törədilməsi ik yaranır.

17) Residiv cinayətlər konkret cinayətlərdən yaranır.

18) Residiv cinayətlərin törədilmə vaxtı müxtəlifdir.

ç) Ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər residivin müəyyən olunması zamanı nəzərə alınmır.

19) 18 yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilmiş cinayətlərə görə məhkumluqlar residivin müəyyən olunması zamanı nəzərə alınmır.

20) Təhlükəli və xüsusi təhlükəli residiv zamanı məhkumluğun olması deyil, şəxsin konkret olaraq azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkumluğun nəzərə alınır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində cinayətlərin residivin 3 növü fərqləndirilir:

- Residiv.
- Təhlükəli residiv.

Bax¹ СОВЕТСКОМ УЧЕБНИКЕ ПРАВО. Юрид. Е.Р.И.С.М.и/И.А. М.,1981. | ст.110

3. Xüsusi təhlükəli residiv.

Sadə residiv: Qəsdən törədilən böyük ictimai təhlükə törətməyən, az ağır və ağır cinayətlər üstündə məhkumluqla bağlı olur. Sadə residivdə təhlükəli və xüsusi təhlükəli residivdən fərqli olaraq azadlıqdan məhrum etmə cəzasının olması əsas götürülmür.

Təhlükəli residiv: Təhlükəli residivin CM-də 2 növü göstərilib:

21) Qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər iki dəfə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhrum etmə cəzasına məhkum olunduqda.(18.2.1)

22) Qəsdən ağır cinayət törətməyə görə əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxs yenidən qəsdən ağır cinayət törətdikdə. Təhlükəli residivdə görüldüyü kimi fəlsəfi kateqoriya olan kəmiyyət və keyfiyyət kateqoriyaları bir-birini əvəz edir. Həmçinin burada əsas şərt kimi şəxsin azadlıqdan məhrum etmə cəzasının olması əsas götürülür.

Xüsusi təhlükəli residiv: CM-də xüsusi təhlükəli residiv üç variantda yaranan azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı məhkumluqla yaranır.

- Qəsdən az ağır və ya qəsdən ağır cinayət törətməyə görə əvvəllər hər hansı ardıcılıqla üç dəfədən az olmayaraq azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxs yenidən qəsdən cinayət törətməyə görə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunduqda.

- Qəsdən ağır cinayət törətməyə görə əvvəllər ikidəfə və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə əvvəllər bir dəfə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxs yenidən qəsdən ağır cinayət törətdikdə.

- Qəsdən ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxs yenidən xüsusilə ağır cinayət törətdikdə,

Residiv cinayətlərə görə cəza təyin edilməsi: CM-in 61.1, 65-ci və cəzanın fərdiləşdirilməsi prinsipi əsas götürülərək 58-ci maddəyə uyğun olaraq müəyyən edilir.

Göründüyü kimi, cinayətin xüsusilə təhlükəli residiv hesab edilməsi üçün əvvəl törədilən cinayətlərin sayı heç olmasa üç olmalıdır. Belə olduğu halda birinci cinayətə görə məhkumluq müddəti istənilən halda sonrakı iki cinayətə görə təyin edilmiş azadlıqdan məhrum etmə cəzasının çəkilməsi maddəsində ödəniləcəkdir. Bu isə faktiki olaraq CM-nin 18.3.1 -ci maddəsinə əsasən cinayətin xüsusi təhlükəli residiv hesab edilməsini mümkünsüz edir.¹ Bu səbəbdən də bu halın tətbiqi məsələsi çətinlik doğurur. Məhkəmələr şəxsin xüsusi təhlükəli residivist hesab edilməsi məsələsini hökmlərdə heç də həmişə müzakirə etmirlər.²

Cəza təyin edilməsi məsələlərinə gələcək mövzularda daha geniş yer veriləcəkdir.

T.Qafarov residivin bir çox növlərini, həmçinin sadə və mürəkkəb, ümumi və xüsusi, az ağır və ağır cinayətlərin residivi və s. növlərini fərqləndirir.³ Bunlardan residivin ümumi və xüsusi bölgüsü daha məqsəd uyğundur.

Ümumi residiv-Müxtəlif növdən olan cinayətlərin törədilməsilə yaranan məhkumluqla bağlı olur.

Misal: Şəxs qəsdən adam öldürməyə (mad.120) görə məhkum edilir, daha sonra oğurluq törədir, (mad. 177).

Xüsusi residiv- Eyni və ya eyni növdən olan cinayətlərin törədilməsi ilə əlaqədar məhkumluqla bağlıdır. Bir çox hallarda xüsusi residiv qanunda məsulliyəti ağırlaşdıran tərkib əlaməti kimi müəyyən edilir. Məsələn: CM- nin 149.2.5-ci maddəsi.

Bax¹ .AR.DİN-in Məlumat Bülleteni: Ne 4/ 2005. CM-də təkrar və residiv cinayətlərə görə məsuliyyət məsəlləri; 5.52.

Bax² AR. Ali Məhkəməsi plenumunun 1984-cü il aprel tarixli 1N°-li qərarı.

Bax³ Kafarov.T.M. Problema reüidiva v sovetskom uqolovnom prave. Baku İzd-vo «Glm», 1972, str. 37-91

Residiv cinayətlər cəzanı ağırlaşdıran hal kimi müəyyən edilir. Cəza təyin edilməsinin spesifik xüsusiyyətləri ilə seçilir. Bu baxımdan residiv cinayətlər mövzusunda elmi-məqalələrin işlənməsi, elmi mövzuların yazılması daha aktualdır.

N Ə T İ C Ə

Beləliklə «cinayətlər çoxluğu» adlı mövzuya yekun vurduq və qeyd etdik ki, cinayətlər çoxluğu konkret cinayətlərdən ibarətdir.

Cinayətlər çoxluğunun tərkib elementi kimi konkret cinayətin anlayışı və növləri barədə məlumat verdik. Cinayətlər çoxluğu ilə konkret cinayətlərin fərqi qeyd etdik.

Daha sonra cinayətlər çoxluğunun formalarını fərqləndirdik. Təkrar cinayətlər, Cinayətlərin məcmuyu, residiv cinayətləri anlayış etibarı ilə izah etdik və oxşar cinayət növləri ilə müqayisəsini verdik. Cinayətlər çoxluğu öz ictimai- təhlükəliyinə cinayətkarın şəxsiyyətinin isə mənfi yönümlü xarakteristikasına görə seçilir.

Həmçinin cinayətlər çoxluğuna görə cəza təyin edilməsi öz spesifikliyinə görə seçilir. Bu mövzuya gələcək mühazirələrdə geniş yer veriləcəkdir.